



ASR SURESİNE GÖRE İNSANLIĞIN KURTULUŞU* SALVATION OF HUMANITY ACCORDING TO THE SURAH AL-ASR

Hüseyin ÇELİK**

Öz

Kur'ân-ı Kerim, İnsan hayatının bütününi kuşatan ve insanlara en doğru yolu gösteren ilâhî rehberdir. Yüce Allah ile insanlar arasındaki ve insanların birbirleriyle olan münasebetleri düzenleyen bu mükemmel sistem, getirmiş olduğu ilahi kurallar ile insanları ve toplumları terbiye eder, onları yüceltir, iyi davranışlarda bulunan mü'minlere büyük mükâfatlar müjdeleyen (İsrâ, 7/9-10), kâfirlere de elim bir azabın olduğunu haber verir.

Yüce Allah *Kur'ân*'da, insanları birbirleriyle tanışmaları için milletlere ve kabilelere ayırdığı (Hucurât, 49/13.) gibi, inanç bakımından da insanları: İnananlar, inanmayanlar ve bu iki sınıf arasında nev-i şahsına münhasır özellikleri olan bir üçüncü sınıf olarak da münafıkları bize aktarıyor.

Kur'ân-ı Kerim, inanç bakımından insanları bizlere tanıtırken mü'minlerin Allah'a inanan, namaz kılan, infakta bulunan, hayâsızlıktan kaçınan ve bağışlayıcı kimseler olduğunu (Bkz. Enfâl, 8/2-4; Mü'minün, 23/1-3; Şura, 42/37, 39), kâfirlerden söz ederken onların; Allah'a inamadıklarını, O'na eş (şirk) koştuklarını, çocukları öldürdüklerini ve *Kur'an*'a inmayan (Bakara, 2/6; Bakara, 2/165; En'âm, 6/140; Yûnus, 10/18; Hac, 22/71-72; Yâsîn, 36/10) kimseler olduğunu ve *Kur'an* ikiyüzlü olan münafıklardan söz ederken ise onların; inamadıkları halde, Allah'a ve ahiret gününe inandıklarını iddia ettiklerini, Allah'ı ve mü'minleri aldattıklarını, sözlerinde durmadıklarını ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkardıklarını (Bakara, 2/8-10; Bakara, 2/27.) ifade etmektedir.

Beşerî toplumlarda meydana gelen olayların kaynağını bu üç tip insan sınıfının kendi şahsiyetleri ve eylemleri oluşturmaktadır. Biz bu çalışmamızda günümüz insanlığına bir ışık tutmak amacıyla Allah'ın göndermiş olduğu son din İslâm'ı benimsememiş, herhangi bir sebepten dolayı yoldan çıkmış, Allah'ın kendileri için seçmiş olduğu ilkeleri bilerek veya bilmeyerek terk etmiş, ziyana uğramış olan insanların yeniden dünya ve ahiretlerini mamur edip, kurtuluşa ermek isteyen insanlara merhem/çare olabilecek kurtuluş reçetesini Asr sûresi ışığında ortaya koymaya çalışacağız. Zira Asr sûresi insanlığın kurtuluş reçetesini öz, veciz ve belîğ bir şekilde ortaya koyan bir sûredir.

Anahtar Kelimeler: Asr, Hüsrân, İman, Salih Amel, Hak, Sabr.

Abstract

The Holy Qur'an is a divine guide that surrounds the whole of human life and shows people the right way. Between people and Almighty God and the people of this great system to regulate the relations with each other, the training of people and communities with the divine rules that have brought them to promote, believed found in good behavior the believers a great reward and hailed that, do not believe unbelievers also informs that the hands of a punishment.

Holy Qur'an defines Muslims in terms of faith; they (muslims) faith in Allah, give charity, avoid evil of shamelessness, and they are forgiver. Despite that it describe infidels; they don't believe in Allah, claim followship to Allah, kill their own children, not to believe Holy Qura'an but hypocrites because of saying that we are believe in Allah and next day even if they really don not. Besides that it is stated that they deceive Allah and believers, they don't keep their words and they are causes corruption and succumb in the earth.

The sources of events that occur in human societies are the personalities and actions of these three human classes. The last complaint that God has sent us to give a glimpse into the present day humanity that we have worked with has been rejected by Islam, the people who have gone astray because of this or that reason, who have abandoned the principles that God has chosen for them, knowingly or unknowingly, Salvation that may be an ointment / remedy for the people who want to prosper and salvation. Because Asr is said to have emerged as a simple, fast, and concise, human sincerity.

Keywords; Asr, Frustration, Faith, Righteousacts, Accurate, Patience.

GİRİŞ

Geçmişte cahiliye çağında olduğu gibi günümüzde de Allah'a olan inanç bağları zayıflamakta, suç oranları artmakta, insanlar birbirileri ile olan iletişimlerinde tahammülsüzleşmekte, toplumu birbirine bağlayan ve aralarındaki ülfeti peyda eden dinamikler ve ahlaki ilkeler yozlaşmakta ve çöküş içinde bulunmaktadır.

Yüce Allah peygamberi Hz. Muhammed (sav) vasıtasıyla insanlık âlemine göndermiş olduğu ilahi mesajı *Kur'ân-ı Kerim*'in; insanları karanlıktan aydınlığa çıkararak (Bakara, 2/257; Mâide, 5/16; İbrâhim, 14/1; İsrâ, 17/9. Hadîd, 57 /9), insan hayatının bütününi kuşatan ve insanlara doğru yolu gösteren ilâhî bir rehber (Bakara, 2/2), Allah ile insanlar arasındaki ilişkileri ve insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen mükemmel bir sistem, göndermiş olduğu ilahi kurallar ile insanları ve toplumları terbiye eden (Fâtiha, 1/2), onları yücelten, iyi davranışlarda bulunan mü'minlere büyük mükâfatlar müjdeleyen (Bakara, 2/25; Burûc, 85/11; Tîn, 95/6), kâfirlere ise elim bir azabın olduğunu haber veren (Bakara, 2/286; Zilzâl, 99/7-8; Âl-i İmrân, 3/4) ilâhî bir kitap olduğunu (Bakara, 2/23; Hûd, 11/13; Hicr, 15/9; İsrâ, 17/88) haber vermektedir.

* Bu makale, Universitat autònoma de Barcelona tarafından 27-29 Nisan 2017 tarihleri arasında düzenlenen "III International Multidisciplinary Congress Of Eurasia (IMCOFE)" isimli uluslararası kongrede sunduğumuz "İnsanlığın Kurtuluşu İçin; Asr Sûresi" başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr. Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.



Kur'an'ı Kerim'in her sûre ve âyetinde muhakkak insanlık âlemi için bir fayda ve öğüt vardır (Yûnus, 10/57; Yûsuf, 12/7; Ra'd, 13/3-4; Nahl, 16/11-12; Mü'minûn, 23/21, 30; Rûm, 30/ 19-25). O insanlar için bir hidâyet rehberi (Bakara, 2/2.), kılavuz (Fussilet, 41/44.), nûr (Nisâ, 4/174; Mâide,15.), şifa ve rahmet kaynağıdır (Yûnus,10/57; İsrâ, 17/82; Fussilet, 41/44).

Ayrıca Kur'an'ı Kerim'in bazı âyet ve sûreleri diğerlerinden hem daha kısa, veciz, hem daha faziletlidir. Mesela Fâtiha sûresi Kur'an'ın özü olması hasebiyle "Ümmü'l-Kitab" ve "Ümmü'l-Kur'an" (Elmalılı,1993: I,35; Komisyon, Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, 2014: I, 53, 55-56; Buhârî, trs.: Fezâ'il'l-Kur'an, 9; Tirmîzî, 1992: Duâ, 9; İbn Mâce, 1992: Nikâh, 19) olarak tesmiye edildiği, İhlâs sûresinin ise Kur'an'ın üçte birine muadil olduğu hadis kaynaklarında belirtilmektedir.¹

İşte üzerinde durmaya çalışmak istediğimiz Asr sûresi; her ne kadar bu konuda gerek tefsir kitaplarında², gerekse de özgün yapılmış çalışmalarda açıklamalar olmuşsa da (Bkz. Şa'râvî, Tefsir Sûretü'l-Asr, trh; Işık, Hidâyet, 1993: XXIX (2), 67-73; Soysaldı, H. Mehmet, 200: tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, 5, 63-74.) şunu unutmamak gerekir ki Kur'an, günahsız olarak dünyaya gelmiş ancak, ilerleyen yaşamlarında herhangi bir sebepten dolayı yolunu şaşırılmış veya buhran ve gaflet içinde bulunmuş olan insanlara her asır ve zamanda öğüt veren, uyaran bir kitap olması hasebiyle ve özellikle de Asr sûresinin ehemmiyet, fazilet, belâgat ve fesahat bakımından insanlığın kurtuluşuna vesile olabilecek reçeteyi çok kısa ve özlü bir şekilde sunmasından dolayı biz de bu konuyu yeniden ele alıp, insanlık âleminin idrakine sunmak istedik.

ASR SÛRESİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالنَّحَقِ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

Rahmân ve rahîm olan Allah'ın adıyla.

"Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır. (1-3)"

ASR SÛRESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Asr sûresi birinci âyette geçen ve "zaman, çağ, ikinci vakti" gibi anlamlara gelen "Asr" a yeminle başladığı için bu ismi almış (Ateş, 1988: 3125; Komisyon, 2014: V, 681) ve üç âyetten meydana gelmiştir (Kurtubî, 1985: XX, 128; Beydâvî,1814 H: V,336; Zemaşerî, 1407 H: IX, 793; Âlûsî, trs.: XXV, 457). Kur'an-ı Kerimdeki sıralamaya göre yüz üçüncü, nüzul sırasına göre ise üçüncü sûredir. Asr sûresi, İbn Abbas, İbn Zübeyr, Kurtubî, Beydâvî ve müfessirlerin çoğunluğuna göre Âdiyât sûresinden önce, İnşirah sûresinden sonra Mekke'de inmiştir (Bkz. Kurtubî, 1985: XX, 128; Beydâvî, 1814 H: V, 336; Zemaşerî, 1407 H: IX, 793; Bağavî, 1997: VIII, 522; Âlûsî, 1415 H: XXV, 457; Şevkânî, 1414 H: V, 579; İbn Cevzî, 2002: 1586; Komisyon, 2014: V, 681). Müfessirlerden Mucâhid, Katade ve Mukatil b. Süleyman'a göre ise Medine'de nazil olmuştur (Âlûsî, 1415 H: XXV, 457; Şevkânî, 1414 H: V, 579; İbn Cevzî, 2002: 1586; İbn Aşûr, 1984: XXX,527; Komisyon, 2014: V, 681).

Sûre, Yüce Allah'ın insan hayatı için benimseyip, göndermiş olduğu İslâm dini (Mâide, 5/3) ve onun ilkelerini içinde barındıran Kur'an'ın mükemmel bir hayat sistemi olduğunu belirtmekte ve insanın saadet ve kurtuluşunun ise ancak iman, salih amel, hakkı ve sabrı tavsiye etmekle mümkün olacağını vurgulamaktadır.

ASR SÛRESİNİN EHEMİYET VE FAZİLETİ

Asr sûresinde, her asır ve çağda dünyaya masum ve günahsız olarak gelmiş ancak, ilerleyen yaşamında şu veya bu şekilde yoldan çıkmış, yolunu şaşırılmış veya gaflet içinde bulunan insanın içinde bulunduğu gaflet, hüsrân ve buhrandan kurtuluşu, dünya ve âhiret saadetine kavuşmasının yolu çok kısa, özlü ve veciz bir şekilde açıklanmıştır. Ayrıca ibret almak ve hidâyete ermek isteyen her insan için de bir kurtuluş ve hidâyet reçetesidir. Bundan dolayıdır ki, Hz. Peygamber (sav) "Kim Asr sûresini okursa Allah onun (günahlarını) bağışlar" buyurmaktadır (Ebû Suûd, trs., IX, 197).

İmam Şâfiî Asr sûresi hakkında "Allah bu sûreden başka bir sûre indirmeseydi, insanlara yine de yeterdi" buyurmuştur (Elmalılı,1993: 9,103; Sâbûnî, 1997: III, 574). Başka bir rivâyette, "İnsanlar Asr sûresinin manasını iyice düşünselerdi, onlara fazlasıyla yeterdi" demiştir (Savvaf, 1985: 474). Muhaddislerimizden İmam Beyhakî ise, Hz. Peygamber (sav) ashabından iki kişinin bir araya geldikleri zaman, birinin diğerine Asr sûresini okumadan ve selamlaşmadan ayrılmadıklarını rivâyet etmektedir (Alûsî, trs.: XV, 457; Şevkânî, 1414 H.: V, 600; İbn 'Aşûr, 1984: XXX, 527; Sâbûnî, 1997: III, 575; Komisyon, 2014: V,681). Merhum istiklâl şairimiz Mehmed Âkif Ersoy da bu hususu Safahat'ta şu şekilde ifade etmektedir:

Hâlik'in nâ-mütenâhi adı var, en başı: "Hak"

Ne büyük şey kul için hakkın elinden tutmak!

Hani, Ashâb-ı Kirâm, ayrılalım derlerken,

Mutlaka "Sûre-i ve'l-Asr"ı okurmuş, bu neden?

Çünkü meknûn o büyük sûrede asâr-ı felâh,

¹ Kur'an'ın bazı âyet ve sûrelerinin fazileti hakkındaki görüşler için bkz. Zerkeşi, el-Burhan fî Ulum'il-Kur'an; Süyuti, el- İtkan fî Ulum'il-Kur'an; Buhârî, VI,233; Muslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 259-263; Beyhakî, Şu'abu'l-İman.

² Bkz. Tefsir kitaplarının Asr Sûresi tefsirinin yapıldığı bölümler.



Başta iman-ı hakîkî geliyor, sonra salâh,
Sonra hak, sonra sebat. İşte kuzum insanlık.
Dördü birleşti mi yoktur sana hüsrân artık (Ersoy, 2007: 467)

Yüce Allah Asr sûresinde insanların zarar ve hüsranda olduklarını, ancak sûrede veciz bir şekilde belirtilen şu dört özellikle ile vasıflanan insanların ziyan, zarar, hüsrân ve buhrandan kurtulacaklarını müjdelemektedir. Bu hasletler; İman, salih amel, hakkı ve sabrı tavsiye etmektir.

Yukarıda zikredilen bu esaslara dikkat edildiğinde, insanın dünyada ve ahirette arzuladığı ve muhtaç olduğu saadetinin ve ebedi kurtuluşunun kaynağı ve anahtarı olduğu, ayrıca bu esaslarda Allah hakkı ile kul hakkının bir arada zikredildiği görülecektir. Zira insanın olgunlaşp, kemâle ermesi ancak iman ve salih amelle mümkün olabilmektedir ki bu Allah hakkına taalluk eder. Kişinin diğer insanlarla olan ilişkilerinde onların kemâle erebilmeleri için “el-Emr bi’l-Ma’rûf ven-Nehyü ‘ani’l-Münker” babından onlara nasihat ve irşad, başka bir ifadeyle sûrede geçen şekliyle hakkı ve sabrı tavsiye etmesi ise kul hakkına taalluk eder. Dolayısıyla insanın gerçek manada mutluluğa ve kurtuluşa erebilmesi, bu iki hakkın bir arada tecelli etmesiyle mümkün olabilmektedir.

ASR SÛRESİNİN TEFSİRİ

I. Asr (وَالْعَصْرِ) Kelimesinin Anlamı

Yukarıda meâlini vermiş olduğumuz Sûrede açıkça görüldüğü veçhile bütün insanların ziyanda oldukları, ancak Allah’a inanan, salih amel işleyen, birbirilerine hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin ziyanda olmadıkları **Asra yemin edilerek** vurgulanmaktadır.

Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’in birçok Sûresinde yaratmış olduğu varlıklara yemin etmektedir. Bu yeminler bazen Duhâ “وَالضُّحَىٰ” ve Asr Sûresinde “وَالْعَصْرِ” olduğu gibi ispatla (olumlu), bazen de Beled “أَفْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ لَا”، Kıyâmet “لَا أَفْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ” ve Vâkıa “فَلَا أَفْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ” Sûrelerinde olduğu gibi nfy (olumsuz) cümleler şeklinde gerçekleştirilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de yer alan bu ve benzeri yeminler Yüce Allah’ın âdetinin bir tecellisi, yani Sünnetullah’ın bir gereği olup tek bir gaye ve amacı bulunmaktadır. O da; kendisine yemin edilen varlıkları te’yid içindir (Şa’râvî, trs.: 7).

I.1. “و” Vav harfi, Duhâ Sûresinde olduğu gibi Vavu’l-Kasem (yemin için kullanılan vav)dır.

I.2. “وَالْعَصْرِ” Asr sözlükte; “Mutlak manada zaman dilimi, güneşin tam tepeye yükselmesinden sonraki - ikindiden güneşin- batımına kadar olan zaman dilimi, ikinci vakti, çağ denilen seksen veya yüz yıllık zaman ve ikinci namazı” gibi manalara gelmektedir (Râgıb el-İsfahânî, 1992:569; Elmalılı, 1993: 9,98; Ateş, 1988: 3126).

Asr’ın Yeminle İlişkisi

“وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ...” Görüldüğü gibi Yüce Allah Sûrenin başında Asr’a yemin etmektedir. Bunun sebebi ise kendisine yemin edilen varlığı te’yid etmek içindir. Öyleyse yemin ifadesiyle, yemin edilen varlık arasında nasıl bir ilişki bulunmaktadır?

1. Kendisine yemin edilen “وَالْعَصْرِ” in anlamı nedir? Bunun anlamı; “ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesna” bütün insanların ziyanda olduklarıdır. Buna Allah’ın âyetlerinden olan “Asr” şahitlik etmektedir. Öyleyse “Asr” hüküm öncesinde bulunan bir zarftır.

Asr, sözlük anlamından ıstılahı anlamına bir geçiştir. Asr’ın ıstılahı anlamı; özel vakitte (belli bir zaman diliminde) özel, belirli olan bir ibadeti yapmaktır. Yani ikinci namazıdır. Bu insanın aklına gelen ilk husustur. Belirli olan bir vakitte –öğleden sonra ve akşamdan önce- farz olan bir ibadetin farz olan bir zamana delalet etmektedir. Bu vaktin ve zamanın adı da Asr’dır.

2. Asr’dan maksat öğle ile akşam arası bir zaman dilimi olmayıp, bundan daha geniş bir zaman dilimini kapsayan ve belli bir zümre için kastedilmiş de olabilir. Mesela Asr, gündüz vaktinin tamamını kapsayan zaman dilimine denildiği gibi, gecenin tamamını kapsayan zaman dilimine de Asr denir. Öyleyse Asr bazen farz olan ibadete, bazen de ibadetin yapıldığı zamana denir (Şa’râvî, trs.: 10).

3. Bazen Asr kelimesi yukarıda belirtilen hususların dışında gece ve gündüzün tamamını kapsayan güne, günleri kapsayan haftaya, haftaları kapsayan aylara ve ayları kapsayan zaman dilimine de denir. Bunlardan hangisine ad olduğunu ise içinde bulunduğu kendi özelliği belirler. Mesela; cahiliye çağı, İslam öncesi çağı, Emevî çağı, Abbasi çağı, ilk çağ, orta çağ... gibi. Öyleyse “Asr” kelimesi kapsamış olduğu zaman dilimine göre adlandırılmakta ve çeşitlilik arz etmektedir (Şa’râvî, trs.: 11).

İbn Cerîr et-Taberî, Asr’ın; “Dehr” mutlak zaman, öğle saatlerinden bir saat, ikinci vakti olduğuna dair rivâyetleri zikrettikten sonra bu husustaki doğru olan görüşün şu olduğunu belirtir: Yüce Rabbimiz Asr’a yemin etmiştir. Asr ise zamanın ismidir. İkindedir, gece ve gündüzdür. Bu ismin içerdiği manalardan birine tahsis etmemiştir. Onun için bu ismin lazım olduğu her mana Yüce Allah’ın yapmış olduğu bu yeminin kapsamına dâhil olur (Taberî, 1954: 24/589; Elmalılı, 1993: 9,99). Elmalılı Hamdi Yazır ise konuyla ilgili olarak şöyle der: demek oluyor ki “Asr”, çeşitli manalara gelen ortak bir lafız olduğu ve birini tayinde ipucu bulunmayıp hepsine de isim olarak yüklenmesi sahih olabileceği cihetle “kendisine asr denilen her şey” manasıyla tümüne hamletmek en doğrusudur (Elmalılı, 1993: 9,99).

Özetle yukarıda belirtilen hususlardan çıkarılan sonuç; Asr’ın birinci anlamı ibadet, ikinci anlamı bu ibadetin yapıldığı zaman dilimi ve üçüncü anlamı ise gece ve gündüz gibi özelliklerine göre belli bir zaman dilimini kapsayan



veya İlk çağ, Orta çağ, Cahiliye çağı, Asr-ı Saadet dönemi gibi kültür ve medeniyet zamanını gösteren veyahut da Emevî, Abbasi, Osmanlı dönemi gibi siyasi zaman dilimine verilen bir isimdir.

Burada, Allah'ın bu Sûrede yukarıda belirtilen anlamlardan hangisine yemin ettiği ve bunun sebep-ı hikmeti nedir diye bir soru akla gelebilir. Bu soruya şu şekilde cevap vermek mümkündür.

A. Asr'dan maksat, Asr kelimesini birinci manaya hamlettiğimizde görüyoruz ki âlimlerin çoğu³ Bakara Sûresinin "... حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى " 238. âyetini ve Ahzab/Hendek gazvesinde Hz. Peygamber (sav) savaşın şiddetinden dolayı ikinci namazını eda edememiş, bundan dolayı da kâfirler için söylemiş olduğu "حَسْبُنَا عَنْ" "Orta namazdan -yani ikindi namazından- bizi alıkoydular. Allah onların evine ateş doldursun!" (Buhârî, trh.: cihad, 200,201, Fiten, 11; Tirmizî, 1992: Salat,14; İbn Dekik, 1995: 173) hadisini delil göstererek "... وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى ..." "Orta namazın" ikindi namazını olduğunu ifade etmişlerdir (Şa'râvî, trh.: 12). Ayrıca ikindi vakti, gündüzün sonuna doğru insanların en çok kazanç ve ticaret için dünya işlerine daldıkları meşguliyet vakti olması hasebiyle, ikindi namazını o zamanda, zorluğuyla beraber yüksek bir uyarıcı özelliği de vardır. Dolayısıyla ona yemin etmekle faziletine dikkati nazarını çekmekte önemli bir mana vardır (Elmalılı, 1993: 9, 99).

Katade, bu âyette Yüce Allah'ın Asr'a yemin ettiğini, Asr'dan muradın ise günün son saatleri olan ikindi namazının vakti olduğunu, Mukatil ise Allah'ın ikindi namazının fazilet ve üstünlüğünden dolayı "الصَّلَاةِ الْوَسْطَى" ikindi namazına yemin ettiğini belirtmektedir (Kurtubî, 1964: XX,178;Beydâvî, 1997: V, 336; Zemaşşerî, 1407H.: IV, 793; Bağâvî, 1997: VII, 522; Âlûsî, trs.: XV, 457).

Fahrüddîn er-Râzî'de âyetten maksadın ikindi namazı olduğunu Bakara Sûresinin 238. ve Mâide Sûresinin "... من فاتته صلاة العصر فكأنما وتر أهله وماله" "تَحْسِبُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيَقْسِمَانِ بِاللَّهِ" 106. âyetleri ile Hz. Peygamber (sav) "İkinci namazı geçen, sanki ehli ve malı yok edilmiş gibidir." hadisini delil göstererek Allah'ın ikindi namazının faziletinden dolayı ikindi namazına yemin ettiğini belirtmektedir (Râzî, 1420H.: XXXII, 278).

Müfessirlerin açıklamalarından da anlaşıldığı üzere "... حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى " âyetinde geçen "الصَّلَاةِ الْوَسْطَى" dan maksat, "orta" ikindi namazıdır. Allah, bu namazın kadri, kıymeti ve faziletinden dolayı bu namaza yemin etmiş ve korunması için de bizlerin günün farz amellerinin/ namazların sonuncusu olması hasebiyle bu namaza devam etmesini emretmiştir. Güneş ısısının hafiflediği bu vakitte Müslümanlar, namazdan sonra Hz. Peygamber (sav) çevresinde halklanır, O'nun öğüt ve buyruklarını dinlerlerdi. Günlük işlerini de bitirmiş oldukları için bu vakit, onlar için toplanıp öğüt dinlemeye en elverişli bir vakit idi. İşte bu bakımdan ikindi namazı çok önemlidir (Ateş,1988: 3127). Ayrıca ikindi vakti gündüze ait yapılan ibadetlerin mükâfatlarının toplandığı zaman dilimi ve bu zaman dilimi içerisinde kılınan ikindi namazı ise gündüze ait kılınan farz namazların sonuncusu olması hasebiyle Yüce Allah "التَّصْرُ" "Asr'a -ikindi- namazına yemin etmektedir.

B. Kimi müfessirler bunun "الصَّلَاةِ الْوَسْطَى" ikindi, öğle, akşam, yatsı veya sabah namazı mı yoksa mutlak manada zaman veya herhangi bir zaman dilimi mi olduğu hususunda çeşitli görüşler serdederek, ihtilaf etmişlerdir.⁴ Bu görüşler kısaca şöyledir:

1. Zeyd b. Eslem'in İbn Abbas'dan rivâyet etmiş olduğu kavle göre Asr'dan maksat, mutlak manada zaman veya bir herhangi bir zaman dilimidir ve onda akıl sahipleri için Allah'ın varlığına ve birliğine delâlet eden ibretler vardır (Cemel, trs. IV, 582). Ayrıca zaman insan ömrünün esasıdır. İnsanın işleri zaman içerisinde gerçekleşir. Geçen her an, insanın ömrünü eksiltir ve eceline yaklaştırır. Bundan dolayı Yüce Allah insanın içinde yaşadığı zamana yemin ederek insanın ziyanda olduğunu belirtmektedir. Zira insan farkında olmadan, ömründen geçen zamanı kazanç zanneder. Oysa her an, onun ömründen alıp götürmekte ve ahiret hesabını yaklaştırmaktadır. Ancak insan bunun farkında olmadığı için zamanın geçmesiyle sevinir ve geçmesini arzu eder (Ateş,1988:3126). İnsanın bu durumunu "أَقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ" âyeti açık ve net bir şekilde açıklamaktadır.

Fahrüddîn er-Râzî, Yüce Allah'ın zamana yemin etmesinin sebebinin, onda bulunan gariplikler olduğunu söylemektedir. Zira bolluk, darlık, sağlık, hastalık, zenginlik ve fakirlik gibi birçok hususlar o zaman dilimi içinde meydana gelmektedir. Bu kadar özelliği bünyesinde bulunduran zamanın özelliğine işaret etmek için, kendisine yemin etmek tabii bir şeydir. Haddizatında insan ömründen bin yıl faydasız işlerle geçse de, son anda kişi saadete kavuşsa ebedi cenneti kazanacaktır. Öyleyse kişi için en değerli şey, içinde yaşamış olduğu zamandır. Bundan dolayıdır ki, bir anlık zaman dilimi bile insan için çok değerli ve kıymetlidir. Demek oluyor ki zaman, nimetlerin aslı cümlesindedir. İşte Allah'ta bu yüzden, asıl nimet olan zamana yemin etmektedir. Ayrıca yeminin başka bir sebebi de, zamanın mekândan şerefli olmasıdır. Zaman halis bir nimettir. Zamanda kusur ve hüsrân yoktur. Hüsrân ve kusur, o zamanda yaşayan insandır. O halde, yemin edilecekse, kusursuz, şerefli bir şeye yemin edilmelidir ki, oda -burada- zamandır (Râzî,1402 H.: 32, 277; Işık, 1993: 1993).

2. Kimi müfessirler ise Asr'ı, güneşin tam tepeye yükselmesinden batımına kadar olan zaman dilimi olduğunu ve bundan dolayı da Yüce Allah'ın bu zaman dilimine ve bu vakitte hüsrândaki insan hakkında yemin ettiğini belirtmektedirler. Zira yeminin (kasemin) cevabının "إِنَّ الْإِنْسَانَ لِفِي خُسْرٍ" " Muhakkak ki insan gerçekten zıyan

³ Bkz. Râzî, XXXII, 278; Kurtubî, XX,178;Beydâvî, V, 336; ez-Zemaşşerî, IV, 793; Bağâvî, VII, 522; Âlûsî, XV, 457.

⁴ "الصَّلَاةِ الْوَسْطَى" hakkındaki ihtilaflar için bkz. Şa'râvî, *Tefsir Sureti Asr*,12-15.

⁵ Enbiyâ, 21/1; "İnsanların hesaba çekilecekleri gün iyice yaklaştı; hâlbuki onlar gaflet içinde haktan yüz çevirmektedirler."



İçindedir” âyetidir. Ayrıca insan ömrü ile bu zaman dilimi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Güneşin tepeden inip, batmaya yüz tutması gibi, insan ömrü de devamlı geçmekte, sanki zevale doğru batmaya yüz tutmakta, bu durumu ile ziyan ve hüsrân ifade etmektedir. Nitekim Yüce Allah, duhâ vaktine de, ticaret yapan, kâr eden insan hakkında yemin etmiştir (Râzî, 1420 H.: XXXII, 278). Çünkü o zaman da, çarşı-pazarın yoğun olduğu, kârın fazlasıyla elde edildiği bir zamandır. İşte Yüce Allah burada, güneşin tepeye yükselişi ile batışı arasındaki zamana yemin ederek, sanki bu zaman ile insan ömrü arasındaki ilişkiye işaret etmekte, insanın ömründen az bir zaman kalsa bile, -güneş batmaya yüz tutsa bile- henüz vaktin geçmediğini, kalan vakitte tövbe ile Allah’a dönmek için fırsatın bulunduğunu hatırlatmaktadır. Allah’ın bu manadaki Asr’a yemin etmesinin sebebi de bu olsa gerek.

C. Bir kısım müfessirler de yukarıda 3. madde de belirtmiş olduğumuz veçhiyle insanların içinde yaşamış oldukları zamana, yani güne, haftaya, aya, yıla, çağa ve özellikle de Hz. Peygamber (sav) ve ümmetinin içinde yaşamış oldukları Asr-ı Saadet dönemi olduğunu söylemişlerdir (Şa’râvî, trs.: 11; Elmalılı, 1993: 9,103). Burada Asr’ı Hz. Peygamber (sav) yaşamış olduğu Asr-ı Saadet’e çağına hamledecek olursak, bu takdirde “وَالْعَصْرُ” kelimesinin anlamı şöyle olmaktadır: “وَالْعَصْرُ الَّذِي أَنْتَ فِيهِ” “Senin içinde bulunduğun zamana yemin olsun”. Nitekim Allah, aynı şekilde “لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ” “Bu beldeye yemin olsun” (Beled, 90/1) âyetiyle, Hz. Peygamber (sav) içinde bulunduğu mekâna ve “لَعَمْرُكَ أَنْهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ” “(Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.” (Hicr, 15/72) âyetiyle de Hz. Peygamber (sav) ömrüne yemin etmektedir. İşte görüldüğü gibi Yüce Allah burada O’nun içinde yaşamış olduğu zamana yemin etmektedir. Bu âyetlerde sanki Yüce Allah Hz. Peygamber (sav); “Senin içinde yaşadığın zamana, mekâna ve ömrüne yemin olsun” diyerek, bu üç hususun insanlar için önemine vurgu yapmıştır. Bu üç hususun ta’zimi, saygı ve hürmeti vacib olunca da, onların ait olduğu Hz. Peygamber (sav) de saygı ve hürmetin öncelikle vacib olacağı açıktır (Râzî, 1421H.: XXXII, 278). Bu da şu anlama gelir ki Yüce Allah, Beled Süresinde Hz. Peygamber (sav) yaşadığı mekâna, Hicr Süresinde ömrüne yemin etmesinin yanı sıra, burada da (Asr Süresinde) yaşamış olduğu zamana yemin etmesinin sebebi Hz. Peygamber (sav) ta’zim, saygı, hürmet ve muhabbet beslemenin gereğini vurgulamak içindir.

II. (إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ) Âyetinin Anlamı

“ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ” “İnsan gerçekten ziyan içindedir.” âyetinde “ خسر / خيران ” kelimesi; noksanlık, alışverişte aldanmak, helak olmak, sapıtmak, noksan yapmak, kaybetmek ve helak etmek manalarına gelmektedir (İbrahim Mustafa, trs.: I, 233; Taberî, 2000: XXIV, 589). Buna göre insanın ziyanda olmasını İbn Abbas, Ferra ve Vâhidî, Talâk Süresinin 65/9. âyetine “Böylece onlar da yaptıklarının karşılığını tatmışlar ve işlerinin sonu tam bir hüsrân olmuştur.” dayanarak cennette yerini ve ailesini kaybetmesinden dolayı ukubet ve ceza; İbn Kesîr, Taberî ve Ahfeş, helak ve ziyan; Zeyd b. Ali ise; kötülük ve şer içinde bulunması olarak açıklamışlardır (İbn Abbas, trs.: I, 518; Kurtubî, 1985: XX, 179; İbn Kesîr, 1999: VIII, 480; Taberî, 2000: XXIV, 589; Ferrâ, trs., III, 298; Vâhidî, 1415 H.: I, 1231).

“ الْإِنْسَانَ ” kelimesinin başındaki elif lâm takısı, istisna karinesi ile istiğrak içindir. Müfessirlerin çoğu bununla bir insan değil, genel olarak hayrı şerden ayırabilen , rüşt çağına ermiş, mükellef insan cinsi kastedilmekte ve bütün insanların zarar ve hüsranda olduklarını ifade etmektedirler (Kurtubî, 1985: XX, 180; İbn Kesîr, 1999: VIII,480; Râzî,1402 H.: XXXII, 278; Zemahşerî, 1407 H. : 4,479; Âlûsî, trs.: 15, 458; Elmalılı,1993: 9,105; Aksekili, 2012:48). Bu da şu anlama gelmektedir ki mükellef olmayan, iyiyi ve kötüyü biri birinden ayıramayan çocuklar ile akli melekesi yerinde olmayan ve Sürede istisna bırakılan kişilerin dışında kalan bütün insanlar, mutlak hüsrân ve zarar içindedirler. Zira insanın sermayesi ömrüdür. Zira insanın sermayesi ömrüdür. Ömür ise her nefes, her saat, her gün, her hafta, ay ve yıl harcanıp tükenmekte ve her nefes geçtikçe o sahip olduğu nimetlerin sonu ve sorgusu da yaklaşmaktadır. Eğer o nefesler, insanın her istediği zamanda istediğini yapacak şekilde kendisinin mülkü ve tasarrufunda olsaydı, o ömür asla tükenmez ve insan da onu dilediği gibi harcamaktan dolayı bir zarara uğramazdı. Fakat o ömür insanın kendi mülkü değil, bilakis Yüce Allah’ın mülkü olup onu insana, kendi rızası çerçevesinde, sınırlı ve hesaplı bir zaman diliminde kullanması için emanet olarak verilmiş vadesiz sermayesi mesabesindedir. İnsanın kurtuluşu, kendisine emanet edilen zaman sermayesini kullanmasından dolayı elde edeceği kâra bağlıdır. Onun için Yüce Allah; “ وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى ” “Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.” (Necm, 53/39) ve “ ... كُلُّ أَمْرٍ إِذًا بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ” “Herkes kazandıklarına karşı bir rehindir.” (Tûr, 52/21) buyurmaktadır. Bu şekilde insan o sermayeyi, onu emaneten veren sahibine geri ödedikten sonra hesap günü kendisine kalacak olan kâra göre kendisini kurtaracak ve o oranda faydalanacak veya açığına göre sorumlu tutularak, iflas etmiş olarak hüsrân ve ziyanda olacaktır. İnsan ömründen geçen her saniye, harcanan her nefes ya bir işte harcanır, ya da boşa heba edilmiştir. Eğer bu zaman boşa gittiyse, elbette bu bir zarardır. Yok, herhangi bir işe harcadıysa o işi ya hayır ve faydalı bir iştir veya şer ve kötü olan bir günahdır. Yahut ikisinin ortası mübah olan bir iştir. Yapılan iş mübah ise, geriye bir iz bırakmadığı hasebiyle insana bir fayda sağlamadığı için zamanı boşuna heba olmuş gibidir. Ayrıca zamanı taat içerisinde geçirmiş olsa bile, belki de elden kaçırdığı daha faziletli bir iş söz konusu olabilir. Bundan dolayı da daha faziletli olanı elden kaçırmaması da insanın kendisi için bir ziyan ve hüsrân sayılır. Demek ki insan her halükarda zarardadır. Bununla beraber bunlara zamanın akışı içerisinde her taraftan insanı etkilemekte olan dünyevi sıkıntı ve meşakkatleri de katarak düşünecek olursak, insanın her an nasıl bir tehlike ve zarar içinde bulunduğu açıkça anlaşılmış olur.

İnsanın, her an nimet ve refah içinde bulunduğu kabul edilse bile, her dem ömrü ölüme doğru akıp gitmekte olduğundan bir zarar içinde bulunduğunu inkâr etmek mümkün değildir. Zira her geçen ömür ve nefes bir ölümdür



(Elmalılı,1993: 9,106-107).Bundan dolayıdır ki Fahrüddin er-Râzî; “ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ ” âyetini, insanda zarar, ziyan, hüsrân ve kaybın asıl olduğunun açık bir delilidir demektedir (Râzî, 1402 H.: XXXII, 279; Elmalılı,1993: 9, 107).

İbn Abbas, Vâhidî ve Bağavî gibi bazı müfessirler “ الْإِنْسَانَ ” kelimesinden Velîd b. Muğire, ‘As b. Vâil ve Esved b. Abdülmuttalib gibi bazı müşrikler veya kâfirlerin tamamı olduğunu, zira “ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا ” ifadesi ile mü'minler istisna edildiğini belirtmişlerdir. O halde buradaki insan mü'min değil, kâfir olan insandır (İbn Abbas, trs.: I, 518; Kurtubî, 1964: XX, 178; Râzî, 1402 H.: XXXII, 279; Şevkânî, 1414 H.: V, 600; Vâhidî,1415H.: I, 1231; Bağavî, 1997: XIII, 522).

III. (إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ) Âyetinin Anlamı

“ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ” “... Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır.”

Yüce Allah Sûrenin başında insanın hüsrân ve ziyanda olduğunu Asr'a yemin ederek belirttikten sonra, dört özelliği kendinde barındıran kişilerin ancak bundan istisna olabileceklerini burada ifade etmektedir. Bu özellikler ise; iman, salih amel, hakkı ve sabrı tavsiye etmektir. Hüsrân ve ziyanda olmayıp kurtuluşa ermenin ilk şartı ise imandır.

1. “ الَّذِينَ آمَنُوا ” İman edenler:

Kur'an-ı Kerim'de 800'den fazla yerde geçen iman kelimesi sözlükte, mutlak olarak “tasdik” etmektir (Aksekili, 2012: 50). İstilâhî anlamı ise, “Hz. Peygamber (sav) vahiy yoluyla Allah'tan aldığı ve haber verdiği şeylerin hepsinin doğru olduğunu tasdik edip, kabul etmeye” denir (Elmalılı, 1993: I, 177). İbn Abbas imanı “Hz. Muhammed (sav) ve Kur'an'a inanmak” (İbn Abbas, 518), İbn Kesir “Kalpleriyle inanmak” (İbn Kesir,1999: VIII, 480) ve İbn Cerîr et-Taberî ise, “Allah'a inanıp, O'nu birlemek ve O'na itaat etmek” olarak tanımlamışlardır (Taberî, 2000: XXIV, 590). İcmali olarak Allah'a ve Hz. Peygamberin (sav) nübüvvetine inanmak, tafsili olarak ise imanın temel ilkeleri olan Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kaza ve kadere, öldükten sonra yeniden dirilmeye, Hz. Peygamber (sav) kesin olarak tebliğ ettiği İslâm dininin temel kaide ve hükümlerine şeksiz-şüphesiz kesin bir şekilde inanmaktır. Bu hükümleri tasdik edip, inanan kimselere mü'min, inancının gereğini yerine getiren kişiye de Müslüman denir. İşte Sûrede anlatılmak istenen ve “ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى ” (Karanlığı ile etrafı) bürüyüp örttüğü zaman geceye... yemin ederim ki” (Leyl, 92/1) âyetiyle başlayan Leyl Sûresindeki “ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ” “en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolayla hazırlarız (onda başarılı kılarız).” (Leyl, 92/1) âyetinin delalet ettiği iman budur.

Yüce Allah, bu Sûrede insanın hüsrân ve ziyandan kurtulup, ebedî saadet ve kurtuluşa ermesinin ilk şartı olan imanı belirttikten sonra, arkasından imanın olmazsa olmaz şartı olan salih ameli zikretmektedir. Çünkü İman kalbe atfedilen bir eylem olmakla birlikte (Hucurât 49/14; Mücâdele 58/22) imanla salih amel arasında sıkı bir ilişki de bulunmaktadır. Hatta Mâlik b. Enes, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi mezhep İmanları amelin imanla birlikte bulunmasının zaruretine işaret ederek ameli imanın bir cüzü, parçası olarak kabul etmişlerdir. Zira salih amel ve ibadetler imanın uygulama alanı olup ancak sağlıklı bir iman sayesinde yapılan ibadet ve güzel ameller makbul olur (Bakara, 2/82). Aksi takdirde yapılan bütün ameller yok olur ve değersiz hale gelir (Furkân, 25/23)Yüce Allah, temelinde iman olmayan amellerin yok hükmünde olduğunu Kur'an-ı Kerim şöyle açıklamaktadır: “ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ” Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur): Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur.” (İbrâhîm, trh.: 14/18) ve Nûr seresinde “ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيَعَةٍ يُحْسَبُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّيَهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ” “İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder; nihâyet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamamış, üstelik yanı başında da (inanmadığı, kendisinden sakınmadığı) Allah'ı bulmuştur; Allah ise, onun hesabını tastamam görmüştür. Allah hesabı çok çabuk görür.” (Nûr, 24/39).

2. “ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ” Salih amel:

Dünyada işlenen her türlü iş ve davranışın âhirette ceza veya mükâfat olarak bir karşılığı bulunan amel kelimesi sözlükte “iş, çaba, fiil, çalışma” gibi manalara gelmektedir (Lisânu'l-Arab, “Amel” md.). Ameller, İslâm'ın temel ilkeleriyle uyuşup uyuşmamak bakımından genel olarak namaz, oruç, hac, zekât gibi dinin yapılmasını emr ettiği, taat içerikli (salih / hasene) ameller (Bakara, 2/3, 183, 196); içki, kumar, falcılık, haksız yere adam öldürme gibi büyük günahlar şeklinde nitelendirilmiş olan masiyet içerikli (gayr-i sâlih / seyyie) ameller (Nisâ, 4/92; Mâide, 5/90; Kasas, 28/15) ve iyi, doğru, faydalı veya sevap kazanmaya vesile olan mübah ameller olarak tarifi yapılmıştır.

Müfessirlerimizden İbn Abbas salih ameli genel anlamda “Kul ile Allah arasındaki ibadetler / farzlar” olarak tarif ederken (İbn Abbâs, 518) özel anlamda ise “namaz kılmak, oruç tutmak” olarak tarif etmektedir (Taberî, 2000: XXIV, 590). Salih ameli Kurtubî “Allah'ın farz kıldığı ibadetler” olarak tanımlarken (Kurtubî, 1964: 180) İbn Kesîr de “Mü'minin kalbiyle inanıp, azalarıyla işlemiş olduğu güzel ameller” olarak tarif etmiştir (İbn Kesîr, 1999: VIII, 480).

Müfessirler, salih ameli tarif ederlerken genel olarak onun umumî manası üzerinde durduklarına şahid olmaktayız. Nitekim salih amelin; Allah ve Resulünü tasdik edip, emrettiklerini yapmak, yasaklarından kaçınmak (Taberî, 2000: I,383, II, 287) gibi aklın, Kur'an ve Sünnetin onayladığı, akfî ve naklî delillerle doğrulanan tüm doğru ve güzel ameller (Zemâşerî, 1407 H.: I, 125; Ebû Suûd, trh.: I, 68) şeklinde tarifler yapıldığı gibi, ibadet ve ahlaka ilişkin bütün güzel davranışları içerisinde barındıran eylemleri kapsayan tanımlarda yapılmıştır. Allah'a ibadet ve Resulüne ittiba etmek (Nisâ, 4/59; Enfâl, 8/20) salih amel olduğu gibi, muhtaçlara yardım ve iyilik etmek (Tevbe, 9/60; İsrâ,



17/26), Allah yolunda zalimlere karşı mücadele ve cihad etmek (Bakara, 2/190; Nisâ, 4/59, 84), hak, adalet (Bakara, 2/241, 281; A'râf, 7/29), doğruluk, emanete bağlılık (Âl-i İmrân, 3/161; Nisâ, 4/58; Mâide, 5/1; En'âm, 6/115; Ahzâb, 33/70-71), iyilik ve takva üzerinde yardımlaşmak (Mâide, 5/2); helal kazanç elde edip, haramlardan yüz çevirmek (Bakara, 2/168, 172; Nahl, 16/114), ailesine, akrabasına ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmek (Nisâ; 4/10; İsrâ, 17/24; Ankebût, 29/8; Lokmân, 31/14; Ahkâf, 46/15; Nahl, 16/90; Tahrîm, 66/6; Hucurât, 49/10-13) gibi bütün güzel davranışlar salih amel kapsamındadır (Aksekili, 2012: 58; Ateş, 1988: 3127).

Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere salih amelin namaz kılmaz, oruç tutmak gibi hususi manada tarifi yapıldığı gibi, Allah ve Resulünü tasdik edip, tüm emir ve buyruklarına uymak, yasaklarından kaçınmak şeklinde genel tarifi de yapılmıştır. Ancak gözden kaçırılmaması gereken bir husus vardır ki oda; salih amelin geçerlilik kazanabilmesi için her ne pahasına olursa olsun salih amelin yanında imanın şart koşulmuş olmasıdır. Zira iman olmadan yapılan amelin hiçbir anlamı yoktur. Bundan dolayıdır ki Kur'an-ı Kerimde genellikle salih amel ile iman lafzı aynı karede birlikte zikredilmektedir. Mesela âyetlerde çoğunlukla “الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ” “İman edip iyi davranışlarda bulunanlar...” şeklinde 47 defa tekrarlanan iman ve salih amel lafzı, bazı âyetlerde “وَأَمِنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ” “inanarak ve yararlı iş yapan” (Meryem, 19/60; Tâhâ, 20/82; Furkân, 25/70; Kasas, 28/67) veya “وَمَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا” “... Kim Allah'a inanır ve yararlı iş yaparsa” (Mâide, 5/69; Teğâbün, 64/9; Kehf, 18/88) ve benzeri şekillerde Kur'an-ı Kerim'de toplam 62 yerde bu iki kelime bir arada tekrarlanmıştır. Bu da bize salih amelin makbul ve geçerli olabilmesi için, imanın şart olduğunu göstermektedir. İman edip salih amel işleyenlerin Allah katındaki mükâfatları ise; “إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ . جَزَاءُ هُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ” “İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır. Zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır...” (Beyyine, 98/7-8).

3. “وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ” Birbirlerine hakkı tavsiye edenler:

Yüce Allah, yeryüzünü imar, islah, sevk ve idare etme görevi ile görevlendirmek üzere halife olarak yaratmış olduğu insanı (Bakara, 2/30) bazı yükümlülük ve sorumluluklarla mükellef tutmuştur. Bu yükümlülükler genel olarak iki kısma ayrılır. Bunlardan ilki Yüce Allah'ın hakkına taalluk eden ve taabbüdî ibadet olarak nitelenen, insanın Allah'a karşı sorumluluklarını düzenleyen, özü itibariyle de mânevi arınmayı hedefleyen “Yüce Allah'a inanma, O'nu birleme ve O'na itaat etmek” (Zâriyât, 51/56; İhlâs, 112/1-4) olan tevhid inancıdır. İkincisi ise kul hakkına taalluk eden ve muâmelât olarak nitelenen, kişinin diğer insanlara ve topluma karşı sorumluluklarını düzenleyen hususlardır.

Asr Sûresinde insanın gerçek manada dünya ve ahirette kurtuluşa erebilmesinin tahakkuk edebilmesi için Allah'a iman ve salih amelin yanı sıra üçüncü şart olarak kul/insanlık hakkı olan “insanların (mü'minlerin) birbirlerine hakkı tavsiye etmeleri” şartı gelmektedir. Zira insan, içinde yaşamış olduğu toplumun bir ferdi olması hasebiyle o topluma karşı bazı sorumluluk ve yükümlülükleri vardır. Bir kişinin saadeti veya hüsrânı, sadece kendisini ilgilendirmez. Bilakis o kişinin içinde yaşamış ve mensubu olduğu toplumunda bunda bir payı vardır. Huzur ve saadetin olmadığı bir toplumda, kişinin rahat ve huzurunun olması asla mümkün olamaz (düşünülemez). Öyleyse, her insan kendi saadet ve mutluluğu için Allah'a iman edip salih amel işlediği gibi, başkalarını da bu yola sevk etmeye ve “el-Emr bi'l-Ma'rûf ven-Nehyü 'ani'l-Münker” babından onlara nasihat ve irşad etmeye, başka bir ifadeyle sûrede geçen şekliyle insanlara hakkı tavsiye etmeye kendisini zorunlu tutmalıdır (Âl-i İmrân, 3/110). Aksi takdirde, hüsrândan kurtulması asla mümkün değildir. İşte bundan dolayıdır ki, insanlara “hakkı tavsiye etmek” salih amellerden olmasına rağmen burada ehemmiyetine binaen ayrıca zikredilmiştir.

“التواصي” “et-Tevâsî” müşâreket için kullanılan mazi bir fiil olup, iki kişinin karşılıklı birbirlerine tavsiyede bulunması anlamına gelir. Yani, “İnanıp güzel işler yapanlar ve birbirlerine hakkı tavsiye edenler kurtuldular” anlamındadır. Kur'an-ı Kerim'de 247 yerde geçen ve genellikle “gerçek, doğru” anlamında kullanılan “الحق” kelimesi bâtılın zıddı olup esmâ-i hüsnâdan bir isim olarak doğrudan Allah'a izâfe edilmektedir. Ayrıca kişinin kendisine ait bir şeye de hak denilir. (İbn Manzûr, 1996: Lisânü'l-Arab, “hkk” md.; Zebidi, trs.: Tâcü'l-Arûs, “hkk” md.; Ateş, 1988: 3127; Bakara, 2/42; Nisâ, 4/105; Mâide, 5/77; Kehf, 18/44; Hac, 22/6, 62; Nûr 24/25; Lokmân, 31/30). Ebü'l-Ferec İbn Cevzî, Kur'an'da hak kelimesinin müfessirlere göre başlıca on sekiz anlamda kullanıldığını belirtir ve Kur'an âyetlerinden örnekler vererek bu anlamları şöyle sıralar: Allah (Mü'minûn, 23/71), Kur'an (En'âm, 6/5; Kasas, 28/48), İslâm (Enfâl, 8/8; İsrâ, 17/81), adalet (Arâf, 7/89; Nûr, 24/25), tevhid (Mü'minûn, 23/70; Kasas, 28/75), sıdk (En'âm, 6/73; Yûnus, 10/53), mal (Bakara, 2/282), vücûb (Secde, 32/13; Mü'min, 40/6), ihtiyaç (Hûd, 11/79), pay (Meâric, 70/24), beyan (Bakara, 2/71; Hûd, 11/120), Kâbe'nin durumu (Bakara, 2/146), haram ve helâli açıklama (Bakara, 2/176), kelime-i tevhid (Ra'd, 13/14), ölüm (Kâf, 50/19), kesinlik (Tevbe, 9/111; Kehf, 18/98), cürüm (Âl-i İmrân, 3/21), ve bâtılın zıddı (Yûnus, 10/30; Hac, 22/62) (İbn Cevzî, 1984: 266-269). Râgib el-İsfahânî ise, bu kelimenin başlıca dört anlama geldiğini belirtir:

a) Bir şeyi hikmetin gereğine uygun olarak icat eden; bundan dolayı hak Allah'ın bir ismi veya sıfatı sayılmıştır (Yûnus, 10/32).

b) Hikmetin gereğine uygun olarak yapılan iş; Allah'ın bütün fiilleri bu anlamda haktır (Yûnus, 10/5, 53; Bakara, 2/146-147, 149).

c) Bir şeye aslına uygun ve doğru olarak inanma, bu şekilde kazanılmış inanç, bilgi (Bakara, 2/213).



d) Gerektiği şekilde, gerekli ölçüde ve gereken zamanda meydana gelen iş (Yûnus, 10/33; Secde,32/13; Mü'minûn, 23/71) (Râgıb, 1992: el-Müfredât fî Gâribi'l-Kur'an, "hk" md.; İslâm Ansiklopedisi, 2014: "hak" md.).

Asr Sûresinde belirtilen gerek insanın, gerekse de insanın mensubu olduğu toplumun huzurunun ve saadetinin temel esaslarının üçüncüsü olan "birbirlerine hakkı tavsiye edenler" ifadesindeki "hak" sözü, kişinin iman etmesi ve imanı üzerindeki sebat ve süreklilik halidir. Yani, kendisi hak üzerinde sabit olan ve başkasına da hakkı tavsiye eden kişilerdir (Aksekili, 2012: 72). O halde, "birbirlerine hakkı tavsiye edenler" in anlamı şudur: Allah'a inanan ve salih amel işleyen bir toplumda ümmetin fertlerinden her biri bu iki temel esasın yanında birbirine hakkı, tevhibi, gerçeği, doğruyu aramasını ve kabul etmesini, bütün işlerinde adaleti, helale uymayı ve haramdan kaçınmayı tavsiye etmektir. İnsan sadece kendisi için Allah'a, peygamberlerine, kitaplarına... inanmakla yetinmemelidir. Aksine içinde yaşamış olduğu toplumun da huzuru, mutluluğu ve saadeti için gayret sarfetmeli, hak ve hukukuna riâyet etmeli ve bu hususta elinden gelen bütün çaba ve gayreti göstermelidir. Bu bilinç ve şuura sahip olmayan veya kendileri inandıkları halde başkalarının hüsranda kalmalarına, haklarının çiğnenmesine veya zulmedilmelerine göz yumup, rıza gösteren her fert ve toplumun hüsrân ve zarardan kurtulması mümkün değildir. Bu minval üzere olan kişilerin durumu Kur'an'da şöyle belirtilir: "وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَعَلَّمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ" "Bir de öyle bir fitnedan sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sırayet ve hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir." (Enfâl, 8/25). Allah, kendisine inanan, salih amel işleyen ve hakkı birbirine tavsiye eden insanların ise İslam ümmetinin en hayırlısı olduğunu Kur'an'da şöyle açıklar: "كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ" "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız..." (Âl-i İmrân, 3/110). İşte bu bilinç, şuur ve tutum içinde hareket eden her kişi hem kendisini, hem de içinde bulunduğu toplumun hüsrandan kurtuluşuna vesile olur.

4. "وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ" Birbirlerine sabrı tavsiye edenler:

Asr Sûresinde insanın dünya ve ahirette kurtuluşa ermesi için zikredilen ve üçüncü maddenin tetimmesi hükmünde olan dördüncü şart "birbirlerine sabrı tavsiye edenler" şartıdır. Sözlükte "engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak" manasına gelen sabır kelimesi ıstılahi olarak "din duygusunun nefsanî arzu ve tutkuların baskısına karşı direnç göstermesi" (Gazzâlî, trh.: IV, 63) veya "iyi bir iş yapmak veya kötülükten sakınmak için üzüntüye, acıya, zorluklara, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında nefsin direnç göstermesi veyahut olumsuzlukları hayra tebdil etmek için gösterilen metanete" denir. İşte inanıp güzel işler yapanlar, birbirlerine hakkı, doğruyu, gerçeği, hak din olan İslam'ı, başkalarının hak ve hukukuna saygıyı, doğruluktan ayrılmamayı, başa gelen sıkıntı, belâ, musibet ve olaylar karşısında metanet gösterip yılmamayı, umutsuzluğa düşmemeyi, azim ve irade Allah'a tevekkül edip hak uğrunda sabretmeyi tavsiye ederler.

Dini tebliğde azim ve sebat gösteren peygamberlerin niteliklerinden olan sabır (Ahkâf 46/35), Kur'ân-ı Kerîm'de 100'e yakın âyette genellikle sabrın taalluk ettiği "sabrın önemi, sabırlı davranışların yüceliği ve onlara verilecek mükâfatlar" zikredildiği halde, burada mutlak olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla sûrede belirtilen sabır, sabrın bütün kısımlarını kapsamaktadır. Buda başlıca iki çeşittir.

1. Acı, sıkıntı ve zorluklara sabretmektir ki bununla farz ibadetler yerine getirilirken gayret gösterme ve güzel amellerin zorluklarına ve meşakkatlerine tahammül edilerek yüce himmet sahibi insanların nail oldukları başarılar elde edilir.

2. Lezzet ve arzulara karşı gösterilen sabırdır ki bununla da haramdan, yasaklardan ve güzel görünüp de akıbeti kötü olan aldattıcı, tehlikeli, hem maddeten hem de manen zararlı şeylerin zararlarından sakınılır. (Elmalılı,1993: IX,109; Aksekili, 2012: 72). Zira "Cennet nefsin hoşuna gitmeyen şeylerle, Cehennem de nefsin arzuları ile kuşatılmıştır" (Müslim, trs.: Cennet, 1; Ebû Dâvûd, 2009: Sünnet, 22; İbn Hanbel, trs.: Müsned, III, 153) mealindeki hadis sabrın her iki çeşidine de işaret etmektedir.

Sabrın derecesi hususunda fitrî kabiliyetin bir hükmü bulunduğu inkâr edilmemekle beraber eğitimin, alışkanlığın ve buna bağlı olarak azim ve iradenin ve onun için de imanın önemi çok büyüktür. Bundan dolayı sabır iradeye bağlı fiillerden olarak, mükellefin davranışları arasında tavsiye edildiği gibi "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا" "Ey iman edenler! Sabredin; (düşman karşısında) sebat gösterin; (cihad için) hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan korkun ki başarıya erişebilirsiniz." (Âl-i İmrân, 3/200) diye emrolunmuştur. Çünkü "إِنَّ ... اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ" "... Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir." (Bakara, 2/153), "أَمَّا يُوقِي الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ ..." "... Ya yalnız sabredenler, mükâfatları hesapsız ödenecektir." (Zümer, 39/10), "الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ" "O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler. İşte Rablerinden bağışlamalar ve rahmet hep onlardır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır." (Bakara, 2/156, 157). Ayrıca hadislerde de "Sabır genişliğin anahtarıdır" (Aclûnî, 1980: II,1590), "Sabreden zafere ulaşır" buyrulduğu gibi dilimizde de "İlmin başı sabırdır", "Sabrın sonu selamettir" şeklinde atasözü olarak kullanılmıştır. (Elmalılı,1993: IX,110.)

Bu açıklamalardan ve sözün gelişinden anlaşılabilir ki övülen ve tavsiye edilen sabır; iman ve salih amelle birlikte Allah yolunda cihad etmek, vatani müdafaa etmek, tehlikeli bir ortamda hakkı savunmak, şeref ve namusu korumak, ferdi ve toplumsal bir maslahatı himaye etmek ve Allah'ın kullarını sınamak amacıyla vermiş olduğu çeşitli bela ve musibetler karşısında ümitsizliğe düşmeden, yılmamadan, azim ve irade ile Allah'a tevekkül edip, sabrederek sebat göstermek, böyle bir durumda geriye çekilmekten nefsi men edip sabır göstermektir ki bu, şecaat, yiğitlik, mertlik,



ikdam, direnme ve doğruluk şiarıdır. Yoksa her türlü kötülüğe, zillete, hakarete, dövülmeye-sövülmeye, haklı-haksız her şeye boyun eğmeye, dalâlete düşüp de her ne pahasına olursa olsun ondan kurtulmaya çalışıp çaba göstermemek, insanlık haysiyet ve şerefine lekeleyecek belaların, tecavüzlerin hepsine katlanmak, batıl, sapkınlık ve fenalığa saplanıp kalmak ve şerre rıza göstermek anlamına gelen atalet, zillet ve meskenet ile susmaktan ibaret olan duygusuzluk demek değildir. Çünkü Kur'an'da "... وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ ..." "*İzzet, ancak Allah'ın, Peygamberinin ve mü'minlerindir...*" (Münâfikûn, 63/8) buyrulmuştur. Nitekim Hz. Peygamber (sav) de konuyla ilgili olarak " مَنْ رَأَى مِنْكُمْ " "Sizden biriniz (herhangi) bir kötülük görürse onu eli ile değiştirsin, (şâyet) buna güç yettirmiyorsa dili ile değiştirsin. Buna da güç yettirmiyorsa kalbi ile değiştirsin ki bu, imanın en zayıfıdır" buyurmuştur (Müslim, trs.: İman, 78; Tirmizî, 1992: Fiten, 11; Nesâî, 1986: İman, 17; Saâat, 242; İbn Mâce, Fiten, 20; İbn Hanbel, trs.: Müsned, III, 10). Ayrıca " وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ " "Âyetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar onlardan uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma" (En'âm, 6/ 68) âyeti de bu anlamı ifade eder. Bununla beraber şu hususu da belirtmekte fayda mülâhaza olunur ki; sabredilmemesi gereken durumlarda da telaş ve öfke ile hareket etmeyip " قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعْتِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ " (Resulüm!) De ki: İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindemiz. Allah'ı (ortaklardan) tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim." (Yûsuf, 12/108) ve " لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ " (Resulüm!) De ki: ... Sizin dininiz size, benim dinim de banadır." (Kâfirûn, 109/6) buyrulduğu gibi basiret üzere hareket edilmelidir. Ancak böyle bir iman, salih amel, hayırlı, faydalı ve güzel işler yapmak, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye etmekle nitelenen kimseler zararda değildirler. Bu ilkelere sahip olmayan kimselerin ise zarardan kurtulmaları mümkün değildir.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim, İnsan hayatının bütününi kuşatan ve insanlara en doğru yolu gösteren ilâhî bir rehberdir. Bu yüce kitap, Yüce Allah ile insanlar arasındaki ve insanların birbirleriyle olan münasebetlerini düzenlemek, insanların ve toplumların hem dünya da, hem de ahiret de mutluluk ve saadet içerisinde yaşamaları için çeşitli prensipler vaaz etmiştir. İşte tefsirini yapmaya çalıştığımız Kur'an'ın bölümlerinden biri olan Asr Sûresinde yüce Allah, insanlık âleminin dünya ve ahiret de kurtuluşa ve saadete ulaşmasının yolunu çok kısa, özlü, veciz ve belîğ bir şekilde formüle edip, insanlığın idrakine sunmuştur.

Görüldüğü üzere Yüce Allah, üç âyetten oluşan bu Sûre de, insanlığın kurtuluş reçetesini dört temel ilkede toplamıştır. Bu ilkelere göre; Allah'a inanan, faydalı ve yararlı işler yapan, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye eden insanların kurtuluşa erdikleri, bu ilkelerin tamamına ve bir kısmına uymayanların ise zararda oldukları asr'a yemin edilerek zikredilmiştir.

Kur'an'a göre, temelinde sağlıklı bir iman olmayan hiçbir iş ve amel, "salih amel" değildir. Çünkü Vâcibu'l-Vücûd olan tek bir Allah'a iman, beşer nefsinin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak için yükseldiği kemal mertebesidir. Dolayısıyla Asr Sûresinde, yapılan işlerin makbul ve kabul olunabilmesi için ileri sürülen ilk şart, bir tek olan Allah'a imandır. Ancak bu şartın tahakkut etmesinden sonra Allah ve Resulünün vaaz ettiği ilkeler doğrultusunda yapılan işler "salih amel" olarak nitelendirilmektedir. Bundan dolayıdır ki, Kur'an-ı Kerim'in 62 yerinde salih amelden önce iman zikredilmiş ve bu Sûrede de görüldüğü üzere salih amelden önce Allah'a iman zikredilmiştir. Bu da bizlere; imansız işlenen herhangi bir amele "salih amel" denilemeyeceğini ve imansız yapılan bir amelin de insana hiçbir fayda sağlamayacağını öğretmektedir.

İman olsun, salih amel olsun veya hakkı tavsiye ve hakkı kabul etme olsun tüm bunlar, insanda önemli bir hasletin, ahlakî faziletlerin başı olan sabrın bulunmasına bağlıdır. Bu seciyeden mahrum olanlar başarıya ulaşamazlar. Çünkü Kur'an, hayatta insanın başına gelen musibet ve belaların bir imtihan olduğunu, bu imtihanın bazen namaz, oruç ve hac gibi manevi, taabbüdü olan ibadetlerle, bazen de dünyevi olan korku, açlık, yoksulluk, ölüm gibi musibetlerle imtihan olunduğunu belirtir. Asr Sûresinde bu imtihanı ancak dört şartı "Allah'a iman, salih amel, hakkı ve sabrı tavsiye"yi kendilerinde barındıran insanların kurtuluşa erdikleri ve her iki cihanda da mutluluğa nail olduklarını, Bu minval üzere olan insanlar Yüce Allah'ın şu vaadlerine hak kazanırlar: "Allah, sizlerden iman edip iyi davranışlarda bulunanlara, kendilerinden öncekileri sahip ve hakim kıldığı gibi onları da yeryüzüne sahip ve hakim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm'ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve (geçirdikleri) korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vâdetti. Çünkü onlar bana kulluk ederler; hiçbir şeyi bana eş tutmazlar...". yukarıda belirtilen ilkelerle amel etmeyip, dalalete dalanların ise kaybedeceğini belirtilmektedir. Bu sebeple insanlar dareynde mutlu ve mesut bir hayat idame etmek istiyorlarsa, sonsuz kudret sahibi olan tek Allah'a iman etmeli, salih amelle birlikte Allah'tan hakkı ve sabrı dilemeli, kendileri sabırlı davrandığı gibi birbirlerine de hakkı ve sabrı tavsiye etmelidirler.

Sonuç olarak insanoğlunun zarar ve hüsrandan kurtulması, her iki cihanda huzurlu ve mutlu bir hayat sürdürebilmesi için Kur'an'daki ve özellikle de Asr Sûresinde belirtilen temel ilkelere uyup hayatına tatbik etmekten başka çaresi yoktur.



- ABDUH, Muhammed Abduh b. Hasen Hayrillâh et-Türkmânî el-Mısırî (2012). *Fatiha Sûresi ve Amme Cüzü Tefsiri*, Trc. Ömer Aydın, İstanbul: İşaret Yayınları.
- ACLÛNÎ, İsmâil b. Muhammed (1980). *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlül-İlbâs*, Beyrut :Dâru İhyâu Türâsî'l-Arabî.
- AHMED b. HANBEL Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsned*, Kahire: Müessesetü Kurtuba.
- AKSEKİLÎ, Ahmet Hamdi,
- (2012). *Asr Sûresi Tefsiri*, (Sadeleştiren: Ertuğrul Özalp), Özgü Yayıncılık.
- (trs.). *Ahlak Dersleri Ahlak İlmî ve İslam Ahlakı*, (Sad., Ali Aslan Aydın), Ankara: Ahıska Yayınevi.
- ÂLÛSÎ, Şehâbeddîn Mahmûd, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî, *Râhu'l-Me'ânî fi Tefsiri'l-Çur'ânî'l-'Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- ATEŞ, Süleyman (1988). *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- BAĞAVÎ, Ebû Muhammed Huseyn b. Mes'ud el-Bağavî (1997). Me'alimi Tenzil, Dâru Tayyibe.
- BEYDÂVÎ, Nasiruddîn Ebu Said Abdillâh b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî el-Beydâvî (2011). *Envâru't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, Beyrut: Mektebetü et-Türasil-Arabî.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ, (Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, V.681)* Haydarâbâd.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmius'-Sahih* (Sahihu'l-Buhârî), Mısır.
- CEMEL, Ebû Dâvûd Süleymân b. Ömer b. Mansûr el-Uceylî el-Ezherî, *el-Fütühâtü'l-ilâhiyye bi-tavzîhi Tefsiri'l-Celâleyn bi'd-dekâiki'l-hafiyye (Cemel Haşiyesi "Celâleyn Tefsirinin")*, İstanbul: Kahraman Yayınları.
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (2009). *Sünen*, Dâru er-Risâletü'l-Alemiyye.
- EBÛ SUÛD, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, trh., *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ me-zâya'l-Kitabi'l-Kerîm*, Beyrut: Dâru İhyâu Türâsî'l-Arabî.
- ELMALİLİ, Muhammed Hamdi Yazır (1993). *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Şura Yayınları.
- ERSOY, Mehmed Âkif (2007). *Safahat*, İstanbul: Nesil Yayınları.
- FERRÂ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ (trs.). *Me'ânî'l-Kur'an*, Mısır: Dâru'l-Mısıriyye.
- GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (trs.). *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Beyrut: Dâru İhyâu Türâsî'l-Arabî.
- IŞIK, Hidâyet (1993). "Asr Sûresi Tefsiri Üzerine", *Diyanet İlmî Dergi*, S. XXIX, ss. 67-73.
- İBN ABBAS, *Tenviru'l-Mikbas nin Tefsiri'l- İnb Abbas*, Lübnan: Dâru'l Kutubü'l- İlmiyye.
- İBN ÂŞÛR, Muhammed Tahir (1984). *et-Tahrîr ve ve't-Tenvîr*. Tunus: Dâru Tunissiye.
- İBN CEVZÎ, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî (2002). *Zâdu'l-Mesîr fi İlmî't- Tefsir*, Beyrut: Dâru İbn Hazm.
- İBN CEVZÎ, Cemâlüddîn Ebî'l Ferec Abdurrahman b. el-Cevzî (1984). *Nüzheti'l- A'yün en-Nevâzir fi İlmî'l-vucûh ve'n-Nezâir*, Beyrut: Müessesetü er-Risâle.
- İBN DEKİK, el-Abd (1995). *İhkâm'ül-İhkâm Şerhu 'Umdet'ül-Ahkâm*, Dâru'l-Cebel.
- İBN KESİR, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî Şâfiî (1999). *Tefsiri'l-Çur'ânî'l-'Azîm*, Riyad.
- İBN MÂCE, Ebî Abdillâh b. Abdurrahman b. Muhammed b. Yezid (1992) *Sünen*, İstanbul: Çağrı yayınları.
- İBN MANZÛR, Ebû'l Fadl Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (1996). *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdir.
- İBRAHİM MUSTAFA, Ahmed Ziyat, Hamid Abdulkadir, Muhammed Naccar, trs., *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Tahran.
- KOMİSYON (2014). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara: DİB Yayınlar/590.
- KOMİSYON (2014). *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: DİB Yayınlar.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (1964). *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Çur'an*, Beyrut.
- MÜSLİM, Muhammed b. İsmâil el-Buhârî ile Müslim b. Haccâc, *el-Câmi'u's-Sahih (Sahih-i Müslim)*, Mısır.
- NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (1986). *Sünen*, Haleb: Mektetü'l-Matbuatü'l-İslamiyye.
- RÂĞİB, Ebu'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râğib el-İsfahânî (1992). *el-Müfredât fi Gâribi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- RÂZÎ, Fahrüddîn (1420 H.). *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsiru'l-Kebir)*, Beyrut: Daru İhyai et-Türâsî'l-Arabî.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali (1997). *Safvetu et-Tefâsîr*, Dâru Sâbûnî li't-Tiba'ti ve'n-Neşr ve't-Tevzî'.
- SAVVAF, Muhammed (1985). *Fatihâtü'l-Kur'an*, Cidde.
- SOYSALDI, H. Mehmet (1997). "Asr Sûresi Tefsiri Üzerine", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, ss.1-14.
- SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebîbekr Celalüddîn es- Suyûtî (2015). *el-İkân fi 'Ulûmi'l-Çur'an*, Beyrut: Mektebetü et-Türasil-Arabî.
- SÛYÛTÎ, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî Şâfiî , *el-İkân fi 'ulûmi'l-Çur'an*.
- ŞA'RÂVÎ, Muhammed mütevellî eş-Şa'râvî, trs., *Tefsir Sûreti Asr*, Dâru'l- Müslim el- Muasır, Kahire.
- ŞEVKÂNÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî (1414 H.). *Fethu'l-Kadîr*, Dımaşk: Dâru İbn Kesir.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezid el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (2000). *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Çur'an*, Mısır: Müessesetü er-Risale.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (1992). *el-Câmi'u's-Sahih (Sunen)*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- VÂHİDÎ, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî (1415H.). *el-Veciz fi Tefsiri'l- Kitab'ul-'Azîz*, Beyrut: Dâru'l-Kalem.
- ZEBİDÎ, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzak el-Huseynî, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut: Daru'l-Kutubü'l-İlmiyye.
- ZEMAHŞERÎ, Ebu'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî (1407 H.). *el-Keşşâf 'an Haikâiki't -Tenzil ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, Beyrut: Daru İhyai et-Türâsî'l-Arabî.
- ZERKEŞÎ, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Bahâdır ez-Zerkeşî (trs.). *el-Burhân fi 'Uûmi'l-Çur'an*, Beyrut: Daru el-Kutubü'l-İlmiyye.